श्री गणेशाय नमः

યોજનગંધા

યાને

ભીષ્મ પ્રતિજ્ઞા

નાટકનાં ગાયનો.

છાપી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

વિઠ્ઠલદાસ દ. મજીભાઈ ભાવનગરવાળા એન્ડ કો.

શ્રી વિજય નૌતમ નાટક સમાજના માલીક

મુ. કરાચી.

પ્રિન્ટર [illegible] પ્રેસમાં [illegible] છાપ્યું,—કરાચી.

આવૃત્તિ ત્રીજી — પ્રત ૨૫૦

સંવત ૧૯૭૩ — સને ૧૯૧૭

કીંમત ૦—૨—૦

પાત્રોની ઓળખાણ

પુરૂષ પાત્રો.

શીવ.........વિશ્વની ત્રિમૂર્તિ બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશમાંના એક દેવ.

પરશુરામ.....ઇશ્વરી અવતાર એકવીશવાર નક્ષત્રી પૃથ્વી કરનાર.

શાંતનુ........હસ્તીનાપુરના ચક્રવર્તિ મહારાજા.

દેવવ્રતકુમાર કે ભીષ્મ કુમાર } ગંગાજીને પેટે જન્મ લીધેલ મહારાજા શાંતનુનો કુમાર

ઢીમીર........ગંગા કીનારાના ચાંગીઆઓના સરદાર.

તર્કસીંહ
વિતર્કસીંહ
તાત્પર્યસીંહ } મહારાજા શાંતનુના મગજના બગીસ્તાન રાજ્યના નેતાઓ

તરંગસીંહ........તર્કસીંહનો છોકરો

ફુડકુડશંકર........એક ઢોંગી બ્રાહ્મણ

વાચડાશંકર......એક અધુરીઓ વૈદ

ગડગડશંકર.......ફુડકુડશંકરનો સાળો.

રામો.............એક મોચી.

સ્ત્રી પાત્રો.

ભીલડી........શંકરની સ્ત્રી પાર્વતી.

યોજનગંધા .ઢીમીરને માછલીના પેટમાંથી મળી આવેલી એક છોકરી પરંતુ એક તપસ્વી બ્રહ્મી રાજાના વીર્યથી ઉત્પન્ન થએલી કન્યા.

રસકુમારી.....તર્કસીંહની છોકરી, અને તાત્પર્યસીંહની ભાવી પત્ની

પ્રવીણા.........તર્કસીંહની છોકરી, પરંતુ પાછળથી એક તપસ્વીની.

ઉરમી......./.તર્કસીંહની સ્ત્રી

કુલી...........ફુડકુડશંકરની સ્ત્રી

છકેલી
છબીલી } બે નાયકાઓ.

ચોજન ગંધા યાને

ભીષ્મ પ્રતિજ્ઞા નાટકનાં ગાયનો.

અંક પહેલો.

બાળાઓ— ૧

સ્મરણુ શરણુ શુભ કરનારૂં
શાંત સદા શીવ તરૂં
ભકતભાવ દીન દયાળ ચાહે બાલ ધરી વહાલ
મંગળકર વીભુ મારૂં............સ્મ૦
જગનાયક વરદાયક આપો સુખ શાન્તિ વિશ્રાંતિ
કાર્ય સફળ કરી મારૂં............સ્મ૦

બાળાઓ— ૨

હવે હર્ષથી પ્રયોગને વધાવતા
પુત્રધર્મ બ્રહ્મચર્ય સમજાવવા............હવે૦
શુદ્ધ પ્રેમ નીતિ ન્યાયને બતાવવા
પુર્ણ પ્રેમથી રચ્યું છે નવીન નાટ્ય આ
રસ ગ્રાહી રસ પીને જાએ
સહુ આચરતાં સુખીઆં થાએ
હાથ જોડી નાથ અમે નીત્ય યાચીએ........હવે૦

ગંગા— ૩

સાંભળ સુત તું વહાલ ધરી
હું જે કાંઇ સમજાવું

૪

પુત્રધર્મની પુરી દીક્ષા ભાવે હું આપું
સ્નેહથી હૃદય શાન્તિ સ્થાપું........સાંભળ૦
નીજ પીતા તણું પ્રીય કરવા
ઇચ્છાને આધીન કરવા
ફરી જન્મ નહીં અહીં ધરવા
એ આચાર રતી વિચરવા...........સાંભળ૦

યોજનગંધા— ૪

નયન મીલાવી ગયા રાજ રંગીલા
હા દીવાની ફરૂં છું
સરીતા તટે જે નીહાળી
ધ્યાન તે છબીનું ધરૂં છું.....નયન૦
મનોહરી મુર્તિ તારી
લાગે છે એ પ્યારી વ્હાલા
આવો આવો વ્હેલા
હા જપું છું હા સ્મરૂં છું
વ્હાલા દીવાની ફરૂં છું........નયન૦

શાન્તનુ— ૫

પ્રભુ મારી મતિ ભમાવી
પ્રીત જગાવી ગઈ આ નારી હાય દશા આ શી મારી
ચાલી ગઈ ઘેલો કરી જે
એજ સુંદરી જો મળે
આપીશ સુખ ને સ્થાપીશ હૃદયે..........પ્રભુ૦

કુલી— ૬

ઝુકા ઝુકા કેવી રઢીયાળી મીઠી ને મરમાળી
મારી આંખલડી અણીદાર છે
ખીલી જોબનની બ્હાર આખા જીવનનો માર
મારો સુંદર કેવો શણગાર છે.........ઝુકા ઝુકા૦
વીજલ તાપે હૃદય તપેલી યૌવન મદ મલકાતિ
ગજ ગામીની ને મદમાતિ કટી કેવી લચકાતી રે
હું ચાલુ છું મચકાતી......ઝુકા ઝુકા૦

કુલી— ૭

હાં હાંરે ધીમી ધીમી ચાલેથી ગાલો પ્યારા
કુડકુડ–પ્યારી ન મારો નયનોના આવા ઈસારા
કુલી–આવું મીઠું બોલી શરમાવો શાને
સાચ બાગી લોગીને ભમવો શાને...........ધીમાં૦
કુડકુડ–ખાખાં તને ખસડાં અપાવું
જોઈ તેવા જોડા જડવું
કુલી–ખસો કેમ ખાસ પ્યારા પાસ આવો મનાવા નાર
કુડકુડ–ખીલી છે બહાર ખાખી
કુલી–પ્રભુ આપ પ્રેમ પ્યાલી
ઉડાવી મારી ઉદાસી
પોસો છે પ્રેમથી પ્રાણાધાર...............ધીમી૦

સખીઓ— ૮

ખીલી ખીલી અતી સુંદર કેવી મારી આ ફુલવાડી
પુષ્પ પરાગે પ્રસારે મનોહર

૬

મદન મધુકર પુઠે પડે છે અનાડી....ખીલી૦
વીકસીત મ્હારી વાડીના
વીકસીત અંગો અંગ
કોમળ અંગી કામીની
નીરખી ભમે રંગ
વેલીઓ વૃક્ષને વળગી રહી છે
પરેરીને પુષ્પોની મોહક મનડું સહી........ખીલી૦

સખીઓ— ૯

છોડ સખી છેડ છોડ તું કેડ
રસકુમારી—સરખે સરખી સાથ નથી
સહુ શાને શરમાવે શાને શરમાવે... ..છે.ડ૦
સખીઓ—અજબ ઊંઘની આવી તું વ્યાધી ક્યાંથી લાવી
રસકુમારી—અંતર આધી વ્યાધી કરતાં મુજ મ્હીવરાવે
કેમ ડવરાવે ... .છોડ૦

રસકુમારી— ૧૦

રસ ઘેલડા શીખવી સ્વામીની સેવા
તાત્પર્ય—અલબેલડી મળશે મીઠા મેવા
રસકુમારી—તન મન ધન અરપણ કરૂં
તાત્પર્ય—રમણી તને રોજ સમરૂં...........ઘેલડા૦
તાત્પર્ય—ચોરી ગયું છે ચીત
રસકુમારી—પ્રેમથી નીભાવો પ્રીત
શાણા છો સરદાર ગંગા હૃદયહાર
પ્રીતે પ્યારા નીભાવો હુલાવો ફુલાવો નાથ........ઘેલ૦

નાયિકા— ૧૧

કેવી કોમળ હું કળી
જાણે જોતાં ચીત ચળી
ગુમાની જાય ગળી...........કેવી૦
નયનો નચાવું રસીક રીઝાવું
પ્યારાને માગને આંખોના તારાને એક ઇસારે મનાવું
યૌવનના બહાગને હું પુરો ખીલવું
કટી લચકાવું, શોભાનું ચળાવું..............કેવી૦

તર્ક વિતર્ક— ૧૨

અટપટી ખટ ૧ટ અજબ જમાવી
કરતા ઇચ્છીત આજ
છળગળ કળ ૨ કી પળગળ છળ પ્રેકી
નિશ્ચે કરશું નાશ.......અટપટી૦
સ્વતંત્ર ચાલશું સ્વત્રંત મહાલશું
જાગીર તણા જોરને પુરૂં જમાવવું.......અટપટી૦
પ્રપંચને રમી વીદેશમાં ભમી
ખાનપાન વૈભવો ને મોજ માણશું.......અટપટી૦

પ્રવીણા— ૧૩

કોમળ વેલી કેવી આ ખીલી સુંદર સોહાય
જોતાંજ મન લોભાય હઈડું અતિ હરખાય
રચના રચી છે રમ્ય મનોહર...........કોમળ૦
એ જોઇ ગઇ મોહી લેખી હું નાર કુતી તારી ન્યારી

ઉદ્દાર વીણુ તુજ એ ઉપકાર
સર્વે એ જન સુખદારી રચી છે...........કામળ૦

નાયકાઓ— ૧૪

સંગતના રંગમાં રેલો ગમ રેલો
માનીને મોહન દીલને ખોલો ખેલો ખોલો ...સંગતના૦
મનહર મોહક રંગીલો રંગ આપે
જીવન આરામ જગ બોલો બોલો બોલો ...સંગતના૦
આવ્યાં છીએ અમે લેવાને લ્હાવો રે
ઝુલાવી ઝુલો જગ ઝુલો ઝુલો ઝુલો.......સંગતના

૧૫

ફુડફુડ—જાઓ જાઓ તમે દુર જાઓ
કુલી—ના, ના, નાથ, હુજામ ન થાઓ
ગડગડ—આમ કર્યાથી તો આબરૂ જાશે
લોકોમાં વ્હાય બધેય બોલાશો
ગમાર માંડી ગણાશો.......ના ના૦
ફુડફુડ—બસ ઘણો આદરવનો લઈ કેથળી હું ફરવાનો
ને હજામતો કરવાનો
કુલી—હાય મારો પીટયો દી છે તારો ઉઠગો
કેવો સુરજ ઉગ્યો મારો
ફુડફુડ—જો જો થારો ડો આંખ ન મારો...........જાઓ૦

અંક રજો

યોજનગંધા— ૧૬

માછલડી જયાં ત્યાં જામાં ઘર ભુલી તું ભટકામાં....મા૦
જાળ અમારી સ્વર્થ તણી આ તેમાં તું લપટામાં
મીઠા જળને મુકી ખારા સમુદ્રમાં લેભામાં.......મા૦
પહેલેથી પોષાઇ જેમાં તેને ભુલી જામાં
થોડું પણ જળ મીઠું આ છે મોટામાં લલચામાં....મા૦

ભીષ્મ— ૧૭

છે પુત્ર ઠર્ણો એ ધર્મ સદાયે પીતા તણું પ્રીય કરવું....છે૦
કારણ શોધી સુખ કરવાને પ્રયત્નમાં ફરવું
પિતાનું ઇચ્છીત આચરવું
કલેષ કાપવા શાંતિ આપવા
તત્પર થઇ ફરવું...........છે પુત્ર૦
રાજ્ય ભુવન કે વૈભવ સઘળા
અર્પી પ્રીય કરવું સ્હેજમાં સંસારે તરવું
પ્રાણ પડે દેવા પણ તેથી પાછા નવ ફરવું........છે પુત્ર૦

તાત્પર્ય— ૧૮

સુંદર કુંવરી તુજ આ અંતરમાં મ્હારા જેહ ઠરી છે
કલમ કરે ગ્રહી ને મેં પ્યારી આલેખી છે
સુંદર નેપુર પગનાં તારા પણ તે કેમ નહિ ઝણુકે
કંકણ આ કરનાં કેવાં છે તે પણ નહિ કંઇ રણકે
રાજકુમારી-નેપુરને કંકણો રણકશે ધ્યાન સહીત અહીં જોશો
વદન વિકાસી ઠકુલા ભાલે આ.વ અહીં જો કેશો

૧૯

રસકુમારી—જાવા હું કરીશ ઉપાય મનવાંછીત વરવા
તાત્પર્ય—તો તારો મુજને પ્યાર રમણી રસ ભરવા
રસકુમારી—વિકસીત મારી યૌવન વાડી આપ બનો રસમાળી
રાખો આ દરને પ્યારા સ્નેહ સહીત સંભાળી
તાત્પર્ય—રસ વેલડી રસવાળી
રસકુમારી—શું હું વેલી
તાત્પર્ય—ના મદઘેલી
રસકુમારી—રસમાં રેલી રહીશું રસીયા.......૦કુલી૦

૨૦

કુલી—રસ ભીંજ્યું આ યોવન મારૂં એળે આજ
વૈદ—રૂપડાળ્યો પ્રભુ નાછો શાને આને નમળે લાજ
કુલી—મદન સતાવે બહાવરી બનાવે
વૈદ—શરમ ન આવે આળરૂ શુમાવે...........રસ૦
ફુડ—હાય હાય શું માંડયા ચાળા
જો જો આ ઘરના ગોટાળા
કુલી—અલબેલા આવીને ભેટો રમણીને રીઝવા રાજ....રસ૦
ફડફડ—ચેટક ચાળા આંખ ઉલાળા
વૈદ હાય હાય ક્યાં કાઢું ઉહાળા
કુલી—ઓ રસબેલડા બની હઠીલા કેમ કરોછો બહુ નારાજ—રસ૦

રોજનગંધા— ૨૧

નાથ હી રીતે નીભાવું આવો સહન ન થાયે
કહું જઇ કયાં એ દુખની કહાણી

ભરત

૨૧

ફસાણી હું તો અનંગ પાસમાં...........નાથ૦
ક્ષણ ક્ષણ વિચારો આવે આવીને કોણ બચાવે
બહુલાગે ગર્વ સતાવે નયને નીંદ્રા નવ આવે
વીરહે ઘેલી બનાવી રોતાં રજની વીતાવી
ભાગ્યે શું આમ લખાવી કયાંથી આ કૃત છે આવી
કયાં કરૂં ....નાથ૦

ભીષ્મ— ૨૨

સુધારો શીર તે બાજી સદા જે તાજીને લાજી
નીવરો આ ઉપાડીને વધે છે અંગમાં વ્યાધી....સુધારો૦
પળેપળ જાય છે બાજી જુએને આમ પલટાતી
નથી કોઇ જીવન માંહી કદાપિ શાંતિ દેખાતી....સુધારો૦
કરો કોટી પ્રયત્નો પણ નથી મીથ્યા થતું ભાવી
ફરજ પુરી કરી જ્યાં એક બીજી ભાગ્યમાં આવી....સુધારો૦

યોજનગંધા— ૨૩

વચન દઇ ફરવું તે કરતાં મરવું મુજને છે પ્યારૂં
સુખ ભોગવવા વિલાસ વધાવાં
લાલચમાં લેભે લપટવા કેમ કરો છો પ્રયત્ન આવા
સ્વાર્થ તણી બાજી એ સઘળી આપ બીછાવો શાસારૂં વ૦
બાળકનું હીત મનમાં ધરતા સંતાનોને સુખીયાં કરવા
કેમ બનો છો બહુ બેપરવા
ફરજ બજાવો વડીલ તણી એ માનીને રહેવું મારૂં....વ૦

પ્રવીણા— ૨૪

વ્હાલા વીના વ્હાલા વીના હુ ઘેલી રસ છલકાની
ખીલી કળી ખરી જાય રસ ભરી ઉડી જાય
પીયુ ભ્રમર વીના ભટકાની...............વ્હાલા૦
આવો રંગીકવર અધીર રીઝાવું સ્નેહ રસે નવરાવુ
અધરામૃતનુ પાન કરાવુ રતી રંગ ઉડાવુ
મોહન મદ માતી મલકાતી...................વ્હાલા

૨૫

રસકુમારી—વરશે એ તુજને રસીક કુમાર રસ સરદાર
કરવાને સુખમય તુજ સસાર ધીરજ ધારનેરે....વરશે૦
કરશે તુજ ઇચ્છીત એ કીરતાર કરૂણાગાર
સહુનો છે જે એ સરજનહાર ધીરજ ધારનેરે....વરશે૦
પ્રવીણા—સુદર વર વરવા દીલ લોભાય મન મુઝાય
આશાઓ કય રે પુરી થાય મન ગભરાય છે રે....વરશે૦

શાંતનુ— ૨૬

વામા સારૂ વ્યાધી પાછી આવી આ ભાગ્યમાં
દુઃખ આ સહેવાય નહિ લખ્યું જે આ લલાટ મહીં
નીશદીન આવી ઉપાધી જીવનમાં............વામા૦
ભાવી મીથ્યા થાય નહિ શાંતિ સચવાય નહિ નીશદીન

અંક ૩ જો

પ્રવીણા સખીઓ— ૨૭

ખીલી છે ચાંદની આ ચોકમાંરે બેન
આવો ઝીલો આ અમૃતએ રસ ભર્યું રે બેન....ખીલી છે૦
બની છે કોકીલાઓ ગાનમાં મસ્તાન જેવી
વીકાસી ચંદ્રકીર્ણ સ્પર્શથી આ કુમુદ કેવી
વાયુરાજ આજ વહે વેગથીરે બેન............ખીલી છે૦
શીતળ જળના સ્પર્શથી અંગજ શીતળ થાય
પણ શીતળ શશી કીર્ણથી હૃદય શીત બની જાય
એ સઘળું જન સુખ અર્થે અર્પાયું રે
તો પણ સખીશું મન તારૂં મરડાયું રે
બોલો આજે ચીત્તમાં આ શું થયું રે બેન....ખીલી છે૦

પ્રવીણા-સખીઓ— ૨૮

સુખ રૂપ સખી વર વરવાને
તપ આદરવા પ્રીય આચરવા
તદ રૂપ બની સાગર તરવા............સુખ રૂપ૦
નીજ નાથ વીના ગઇ ભાન ભુલી
રખડું રવડું અહીં હું અટુલી
રસ પુરણ એ શશી છે મારો
મળી એ કણી હેમની હું ધારો............સુખ રૂપ૦

અબળા તણી અર્જ ઉરે ધારો
તરણી ગણી આ તરૂણી તારો
સખીઓ—રસથી તુજ જીવન ભરવ ને
તપ આદરજે મીય કરવાને..............સુખ રૂપ૦

શાંતનુ— ૨૯

શાંતી શાંતી મ્હારા ઉરમાં જણાએ
દીલડું આનદ થકી અતિ ઉભરાયે........શાંતી૦
કુમાર તણાંએ શાણાં કામથી શાતિને
પામી છે પ્રજા ને ગઇ વીપતીઓ વામીએ....શાંતી૦
પુત્ર પ્રાપ્તિ સુખ રૂપ ગણાએ
ન્યાય મુતીં મન ભીષ્મ જણાયે ... ...શાંતી૦

૩૦

શાંતનુ—વ્હારા વીના ઘેલો હું ગુણીયલ ગોરી
ચોજનગંધા—અરસ પરસ સુખ થાય એ ઉપાય જો લેવાય....
શાંતનુ—નીરજને ધાર વ્હાલી પીવાને પ્રેમ પ્યાલી
વરસો વિના ત્યાં વ્હાલી જેમ જીવો એમ તો સુખ ચૈન....
ચોજનગંધા—સાચા છો સ્વામી મારા ઉગારો દીન દારા
અંતે આવીને વ્હાલા સ્હાય જો દેવાય તો જીવાય....નાથ૦

૩૧

કુલી—હવે સુખ પામી પ્યારા સુણી સારા વિચારો આ
રંગમાં રેલી આનંદ લેશું કરશું લીલા લ્હેર....હવે સુખ૦

આવી મળ્યું જે ભાગ્યમાં તેને ભોગવજો ભરથાર
આ યુવતીને ભાવે નીભાવના પુણ્ય બતાવી પ્યાર....હવે૦
ફુડફડ—આ દ અનંદ આજ થયો ને સર્વ ગયું સુમ રૂપ
ફુલી—રહીશ રાણી થઇને તમારી આપ છો મારા ભુપ....હવે૦

૩૨

રસકુમારી—કરે છે બ્હેનને કાજ પ્રયત્નો ભાઇ તું કોટી
બચાવે છે અમોને તુ રચીને યુકતીઓ મોટી....કરે છે૦
તરંગ—નથી કીધું વધુ કાજ ફરજ મારી બજાવી છે
તમારા સ્નેહને અંગે મને એ બુદ્ધિ આવી છે
રસકુમારી—સગાઇ જે સહોદરની કદી શોધી નથી જડતી
નથી કોટી પ્રયત્ને કે કપાયાથી જુદી પડતી........કરે છે૦

પાર્વતી— ૩૩

જાગો જરૂર જોગ સાધી યોગીરાજ
બાંધી ઇન્દ્રીઓ બેઠા શું આજ
વિતાવ્યા વ્હાલા મેં કેના ખટ માસ
ઉપજ્યો અંતરમાં વિજોગથી ત્રાસ...........જાગો૦
હરી હું હારી કરૂ લાચારી
બોલોને બાળા ભોળા મહારાજ...............જાગો૦
સેવા તમારી કરતા અમારી
જાગી છે જ્યોતી હૃદય માંહી આજ........જાગો૦

પ્રવીણા—

૩૪

દુ:ખના દરીએ શું કરીએ તો પાર તરીએ
વિધીને વશ ફરીએ..................દુ:ખના૦
ભોળે ભુલાવ્યું ભાવી બાજી બધી બદલાવી
અંતરના દુ:ખ ક્યાં જઈ કહીએ
સ્વાધીન સુખ દુ:ખ સહેવાં પડે છે
મોઢે મીઠાંવાં લઈએ
સહેજે તરીએ ભક્તી રસ અંતર ભરીયે
પ્રીતિને અમર કરીએ.....................દુ:ખના૦

સર્વ—

૩૫

પ્રીય દર્શુ પ્રભુ પ્રદ્યુમ્ન હાથથી
પુર્ણ છે થયો પ્રયોગ આજનો સરસ્વતિ .....પ્રીય૦
પ્રભુ કૃપા થકી પુત્ર ધર્મ પાળ્યો
આનંદ આનંદ સર્વ સ્થળે થયો
સંગીત નવું સુંદર ....પ્રીય થયું૦

शांतिः शांतिः शांतिः

સમાપ્ત.